

Ελληνική Εταιρεία Ψυχανάλυσης και Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας

XVI Συμπόσιο – Συμπεράσματα

Χρειάστηκε λίγος χρόνος, για να αφομοιώσουμε και εμείς οι ίδιοι την επίδραση που είχαν επάνω μας οι εργασίες του XVI Συμποσίου για τη Γυναικεία Σεξουαλικότητα. Τώρα, ένα μήνα μετά, είμαστε σε θέση να επεξεργαστούμε εκ νέου, τα συμπεράσματα αλλά και τα ερωτήματα που δημιουργήθηκαν από τον πλούσιο επιστημονικό διάλογο πάνω σε θεωρητικά και κλινικά θέματα σχετικά με τη σεξουαλικότητα, αλλά επίσης και θέματα κοινωνικά που αφορούν το φύλο και τις διάφορες διαστάσεις του, στην σύγχρονη εποχή μας.

Γενική εντύπωση είναι πως το Συμπόσιο σημείωσε μεγάλη επιτυχία τόσο από πλευράς συμμετοχής όσο και από επιστημονικής άποψης.

Οι θεωρητικοί άξονες του Συμποσίου ετέθησαν στην εισαγωγική ομιλία του προέδρου της ΕΕΨΨ, όπου παρουσιάστηκαν οι διάφορες προσεγγίσεις που εμφάνισε κατά καιρούς η ψυχανάλυση, σαν μια εξελισσόμενη κατανόηση του ανθρώπινου ψυχισμού, στο θέμα της θηλυκότητας και της γυναικείας σεξουαλικότητας. Από την άποψη του Freud για την ύπαρξη ενός σεξουαλικού μονισμού (πρωτογενής ανδρισμός) μέχρι την εφηβεία, ή τις απόψεις για μια πρωτογενή θηλυκότητα (Klein) έως τις αντικειμενοτρόπες απόψεις για την εμφυλοποίηση και τη σεξουαλικότητα.

Η ψυχανάλυση, παρά την ουσιώδη και αναμφισβήτητη συνιστώσα του βιολογικού, σαν μια προσέγγιση που μελετά τις αλληλεπιδράσεις βιολογικού και κοινωνικού, βλέπει στην εμφυλοποίηση αλλά και την σεξουαλική έκφραση του έμφυλου υποκειμένου, την ουσιώδη επίδραση των αντικειμενοτρόπων σχέσεων.

Στις εργασίες του Συμποσίου συμμετείχαν διάσημοι ψυχαναλυτές, με μεγάλο έργο στον τομέα τους, όπως η Juliet Mitchell, η Catherine Chabert και ο Rudi Vermote, που παρενέβη με βιντεοσκοπημένη του ομιλία, οι οποίοι και συνέβαλαν στο υψηλό επίπεδο του διαλόγου που αναπτύχθηκε στο Συμπόσιο.

Στο συμπόσιο συμμετείχαν δυναμικά τα τακτικά μέλη της ΕΕΨΨ Δ. Αναστασόπουλος, Ε. Βλαχάκη, Γρ. Βασλαματζής, Ι. Ιεροδιακόνου-Μπένου, Ε. Καλλιτεράκη, Χ. Καραμανωλάκη, Θ. Κατριός, Δ. Κυριαζής, Γρ. Μανιαδάκης, Δ. Ρήγας, Τζ. Σουμάκη, Κ. Ταλφανίδης, Β. Φαλάρας, Γ. Χατζησταυράκης, Π. Χατζητάσκος, Γ. Χαλκιά καθώς και τα πρόεδρα και υποψήφια πρόεδρα μέλη Μ. Δεδούλη, Γ. Ισακίδου, Τ. Λαζαράτου, Α. Λεονάρδου, Ν. Παναγιωτοπούλου, Μ. Στεφανουδάκης με διαλέξεις και εργασίες πάνω σε θεωρητικά και κλινικά θέματα. Επίσης οι εκπαιδευόμενοι της Εταιρείας Ι. Ακριβάκης, Δ. Γιαϊλόγλου, Χρ. Γιαννοπούλου, Δ. Ζιάκας, Π. Καπουσουζής, Μ. Κουφονικολάκου, Ι. Μαλογιάννης, Ιφ. Παντελάκη-Τσούξτου, Α. Σταθόπουλος, Δ. Τριβέλλας, μέσα από στρογγυλά τραπέζια και

ομάδες εργασίας, τα οποία οργανώθηκαν υπό την εποπτεία και καθοδήγηση των παλαιότερων μελών όπως οι Δ. Αναστασόπουλος και Χ. Καραμανωλάκη, έδωσαν δείγμα της ψυχαναλυτικής τους εργασίας.

Στο πλαίσιο της καλύτερης κατά το δυνατόν προσέγγισης του θέματος της Γυναικείας Σεξουαλικότητας, αλλά και ταυτότητας γενικότερα, διοργανώθηκαν συζητήσεις και με επιστήμονες άλλων επιστημονικών πεδίων (Ιστορία και Κοινωνική Ανθρωπολογία) καθώς με τις συγγραφείς λογοτεχνικών βιβλίων Μ. Δούκα και Μ. Σπυροπούλου σχετικών με την γυναικεία ψυχολογία.

Στην εμβάθυνση στην κλινική της Γυναικείας Σεξουαλικότητας συνετέλεσαν, αναμφιβόλως, δύο ομαδικές εποπτείες στις οποίες οι C. Chabert και J. Mitchell αντιστοίχως επόπτευαν κλινικές περιπτώσεις, που συντόνισαν οι Δ. Κυριαζής και Γρ. Μανιαδάκης και παρουσίασαν τα μέλη μας Μ. Δεδούλη και Γ. Χατζησταυράκης.

Η Ελληνική Εταιρεία Ψυχανάλυσης και Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας, πιστή στην παράδοση που έχει δημιουργήσει εδώ και δεκαετίες για επιστημονικό διάλογο με άλλους ψυχαναλυτικούς και συναφείς φορείς, είχε επιστημονική συνεργασία με την Βορειοελλαδική Ψυχαναλυτική Εταιρεία (Β.Ψ.Ε) όπως και την Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας παιδιού και Εφήβου (Ε.Ε.Ψ.Ψ.Π.Ε), οι οποίες συμμετείχαν με την οργάνωση στρογγυλών τραπεζιών αναφορικά με πλευρές της γυναικείας σεξουαλικότητας αλλά και τις εφηβικές αντίστοιχες αναζητήσεις.

Επίσης με στρογγυλά τραπέζια συμμετείχαν το τμήμα Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας της Α΄ Ψυχιατρικής Κλινικής του ΕΚΠΑ του Αιγινήτειου Νοσοκομείου, το οποίο οργάνωσε η Χ. Καραμανωλάκη, η Διαγνωστική και Θεραπευτική Μονάδα για το Παιδί “Σπύρος Δοξιάδης”, το οποίο οργάνωσε η Τζ. Σουμάκη, και το Πρόγραμμα Ευαισθητοποίησης στη Δυναμική Ψυχοθεραπεία του ΨΝΑ, το οποίο οργάνωσε ο Στ. Τουρνής.

Αναμφίβολα την προβληματική του Συμποσίου εμπλούτισε η τοποθέτηση της C. Chabert, αναφορικά με την οιδιπόδεια προβληματική αλλά και την απώλεια σχετικά με την ανάπτυξη της θηλυκότητας.

Η Catherine Chabert αναφέρθηκε στην πολλαπλότητα των εκφάνσεων του θηλυκού, όπως εμφανίζονται στο πεδίο που ορίζεται από δυο κυρίως άξονες, τον οιδιποδειακό και εκείνον της απώλειας του αντικειμένου. Αναφέρθηκε στη σημασία της σεξουαλικότητας· επίσης στο μητρικό θηλυκό, ως αφετηρία της αμφισεξουαλικότητας και των ταυτίσεων που απορρέουν από αυτή, αλλά και ως καταφύγιο του παιδικού στοιχείου, της παθητικότητας, της αδυναμίας. Ξεχώρισε την υστερική από τη ναρκισσιστική - μελαγχολική ταύτιση στο κορίτσι. Η δεύτερη, από την οποία απορρέει το θηλυκό μελαγχολικό, εμφανίζεται ως παντοδυναμική λύση όταν η απόσπαση από το αντικείμενο είναι αδύνατη. Η Catherine Chabert αναφέρθηκε και στις φαντασιώσεις αποπλάνησης. Στη περίπτωση του θηλυκού μελαγχολικού, η φαντασίωση έχει

«ενεργητικό» χαρακτήρα, σημάδι αδυναμίας σύστασης μιας θέσης «παθητικότητας» και πηγή της μαζοχιστικής αναζήτησης της τιμωρίας που υπονομεύει τη σεξουαλικότητα. Τα παραπάνω εικονογραφήθηκαν από την παρουσίαση δυο κλινικών περιπτώσεων γυναικών, μιας με κυρίαρχη την παρουσία της μελαγχολίας και του ηθικού μαζοχισμού και μιας όπου αναδείχθηκαν σημεία σύνδεσης της υστερίας και του ναρκισσισμού, ζητήματα επιλογής του ανδρικού αντικειμένου, καθώς και ένα είδος «μανιακής» αγάπης, πιθανό σημάδι μιας μυστικής μελαγχολικής προσήλωσης στο μητρικό αντικείμενο. Τόνισε τη σημασία της μεταβίβασης ως ευκαιρίας επανενεργοποίησης της ενορμητικής ζωής και απελευθέρωσης από τα δεσμά της ναρκισσιστικής βαρβαρότητας.

Την παρουσίαση της Chabert σχολίασαν οι Γρ. Μανιαδάκης και Γ. Στεφανάτος.

Ο Γρηγόρης Μανιαδάκης εστίαστηκε στην προέχουσα θέση που δίνει η Catherine Chabert στη σεξουαλικότητα, η οποία ενυπάρχει και στο μητρικό στοιχείο. Επίσης στη σημασία της παθητικότητας για τη συγκρότηση της φαντασίωσης και εντέλει της σκέψης. Θεώρησε ακόμα ότι η παθητικότητα ως συστατικό στοιχείο και της αντιμεταβίβασης στις δύσκολες περιπτώσεις, όπως την ανέδειξε η Catherine Chabert, έχει πολλά σημεία σύνδεσης με τη δεκτικότητα που περιέγραψε ο Bion ως προϋπόθεση της μητρικής ονειροπόλησης.

Ο Γεράσιμος Στεφανάτος, αναφερόμενος στο έργο της Catherine Chabert συνολικά υπογράμμισε τη σημασία της διαφοράς σε αυτό και διέκρινε τον διαχωρισμό (που δηλώνει διαφορά) από τον αποχωρισμό (που δηλώνει απώλεια). Ακόμα αναφέρθηκε στην αποσεξουαλικοποίηση ως παγίδα στη θεραπευτική των μη κλασικών περιπτώσεων και στον τρόπο με τον οποίο το έργο της Catherine Chabert απαντά στον κίνδυνο αυτό. Τέλος υπογράμμισε τη σημασία της καταστροφικότητας και της ενόρμησης θανάτου στις αποσυνδεδετικές διαδικασίες που στηρίζουν το πένθος και τη διαφοροποίηση.

Η παρουσίαση της J. Mitchell, για τα αδέλφια και την καταπίεση των γυναικών, παρουσίασε εξαιρετικό ενδιαφέρον καθώς, στηριζόμενη στην πασίγνωστη διάλεξη του Freud το 1933 On Femininity, αναφερόμενη στο γυναικείο οιδιπόδειο, προτείνει τον νόμο της μητέρας (ως απειλή απόσυρσης της αγάπης της εάν το νήπιο “επιτεθεί” στο νεογέννητο ή αναμενόμενο αδελφό/ή), που προηγείται του νόμου του πατέρα, και ο οποίος νόμος, μόνος αυτός, κοινωνικοποιεί το κορίτσι. Το κορίτσι ακολουθώντας επιστρέφει στην οικογένεια και στην αιμομικτική σχέση με τον πατέρα. Στην ασταθή σύνδεση του κοριτσιού με το κοινωνικό βλέπει την καταπίεση των γυναικών, έστω και αν έχουν σημειωθεί σημαντικές κατακτήσεις από το φεμινιστικό κίνημα. Επίσης κατάθεσε τις ιδέες της πάνω στις οποίες εργάζεται τελευταία αναφορικά με την εμφυλοποίηση, και τον οριζόντιο άξονα ανάπτυξης σε αντίθεση με τον κάθετο (σχέσεις αδελφών σε αντιδιαστολή με τις κάθετες σχέσεις γονέων παιδιών).

Τις απόψεις αυτές της Mitchell σχολίασε ο Γρ. Βασιλαματζής τονίζοντας ότι στις οριακές παθολογίες ο οιδιποδειακός πατέρας είναι απών, και πως αν η υστερία, την οποία η Mitchell παίρνει ως ψυχαναλυτικό παράδειγμα, είναι σύμφωνη με τις περιπέτειες της αμφισεξουαλικότητας (όπως υποστήριξε και ο Freud), η οριακή δομή θέτει τα θέματα των προ-οιδιποδειών σχέσεων και τραυμάτων που εμποδίζουν την απαρτίωση. Εδώ η

αμφισεξουαλικότητα εμπλέκεται σε μηχανισμούς σχάσης και διάψευσης και η μη απαρτίωση η δυσφορία και οι επιθέσεις προς το σώμα κυριαρχούν. Το τραγικό και η αυτοκαταστροφικότητα υπερτερούν της σύγκρουσης και του νευρωτικού συμπτώματος.

Σίγουρα από τις πιο σημαντικές στιγμές του συμποσίου ήταν η ειδική συνεδρία για τον εκλιπόντα Δάσκαλο μας Π. Σακελλαρόπουλο, στη μνήμη του οποίου ήταν αφιερωμένο το Συμπόσιο, ιδρυτικό μέλος της Εταιρείας μας, πρωταγωνιστή της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης στην χώρα αλλά και πρωτοπόρο του εμπλουτισμού της κοινωνικής ψυχιατρικής με τις ψυχαναλυτικές ιδέες. Την συνεδρία προέδρευσε ο Μ. Γιωσαφάτ, από τα ιδρυτικά μέλη της Εταιρείας μας, ο οποίος αναφέρθηκε σε αναμνήσεις από την κοινή τους διαδρομή που οδήγησε, πέραν των άλλων, και στην ίδρυση της ΕΕΨΨ. Μίλησαν επίσης οι Δ. Αναστασόπουλος, Κ. Ταλφανίδης, Τ. Λαζαράτου και Τζ. Σουμάκη. Στην συζήτηση παρενέβη Α. Φραγκούλη, εκ μέρους της οικογένειας.

Μια άλλη πολύ σημαντική συνεδρία αφιερώθηκε στην έκδοση, από την Εταιρεία μας με υπεύθυνο τον Δ. Κυριαζή, της μετάφρασης του βιβλίου του Bion “Προσοχή και Ερμηνεία” (Attention and Interpretation). Στην παρουσίαση αυτή συμμετείχαν ο R. Vermote και οι Γρ. Βασιλαματζής, Θ. Κατριός και Δ. Κυριαζής.

Το Συμπόσιο έκλεισε με έναν διεπιστημονικό διάλογο για το φύλο και την σεξουαλικότητα ανάμεσα στην Ε. Αβδελά, η οποία παρουσίασε τις διαδρομές του φύλου και της σεξουαλικότητας από πλευράς της Ιστορίας, την Β. Καντσά η οποία έκανε μια προσέγγιση της σεξουαλικότητας από την σκοπιά της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και τον πρόεδρο της ΕΕΨΨ Δ. Ρήγα, ο οποίος κατάθεσε την ψυχαναλυτική άποψη.

Οι προσεγγίσεις αφορούσαν τον τομέα, αλλά και τον βαθμό, της κοινωνικής κατασκευής σχετικά με την έμφυλη ταυτότητα και τις σύστοιχες σεξουαλικότητες. Αν δηλαδή το φύλο, αλλά και η σεξουαλικότητα, είναι φυσικό, αναλλοίωτο και τελεσίδικο ή αν υφίστανται κοινωνική και πολιτισμική επιρροή.

Η Ιστορική και η Ανθρωπολογική προσέγγιση, όπως είναι φυσικό, δίνει μεγαλύτερη βαρύτητα στον πολιτισμικό και τον κοινωνικό παράγοντα, χωρίς όμως να αγνοεί το σώμα, για το οποίο όμως τονίζει, όσον αφορά την αντίληψη του από το υποκείμενο, έναν βαθμό κατασκευής.

Από την άλλη μεριά ο Δ. Ρήγας, εκ μέρους της ΕΕΨΨ, τόνισε ότι η ψυχαναλυτική προσέγγιση, μέσω της γόνιμης συνεισφοράς του δεύτερου φεμινιστικού κύματος (Mitchell, Chodorow, κ.α.), οδηγήθηκε στη διάκριση μεταξύ βιολογικού (sex) και κοινωνικού (gender) φύλου, που θεωρείται *κατασκευή*, καθώς κοινωνικές και πολιτισμικές επιταγές, σχετικά με τους ρόλους ανδρών και γυναικών, εγγράφονται στον ψυχισμό ως συμπλήρωση στην θεμελίωση της έμφυλης διαφοράς στη φύση. Αναφορικά με τις μετανεωτερικές απόψεις, που επηρέασαν ένα μέρος της σχεσιακής, κυρίως, ψυχανάλυσης και που απορρίπτουν το βιολογικό στην νοηματοδότηση του εαυτού, συνειδητή και ασυνείδητη, θεωρούμε ότι

αγνόηση αυτής της πραγματικότητας οδηγεί σε μια απο-υλοποίηση του φύλου και δημιουργεί ένα κόσμο όπου το νόημα υπάρχει μόνο, χωρίς το σώμα.

Η ψυχανάλυση φυσικά δεν παραγνωρίζει τον ρόλο των πολιτισμικών, κοινωνικών, και διαπροσωπικών διεργασιών αλλά ούτε των ενορμήσεων και του σεξουαλικού αναπαραγωγικού σώματος, στη διαμόρφωση αλλά και το βίωμα του φύλου, παρά τις όποιες διαφορές ως προς την σημασία της κάθε συνιστώσας.

Εν κατακλείδι δεδομένου ότι ο ανθρώπινος πόνος και δυσφορία, αναφορικά με την σεξουαλικότητα και τα θέματα φύλου και ταυτότητας, συχνά διαμορφώνουν ένα θεραπευτικό αίτημα η ψυχανάλυση οφείλει να λαμβάνει υπόψη ότι η αλληλεπίδραση της κοινωνικής με την βιολογική πραγματικότητα, μέσα στην οποία ενοικούμε, πρέπει να αποβαίνει προς όφελος του νοήματος και όχι της εκδραμάτισης.

Το κλείσιμο του συμποσίου, μαζί με έναν πρώτο απολογισμό, έγιναν από τον πρόεδρο και την αντιπρόεδρο της ΕΕΨΨ και του συμποσίου Δ. Ρήγα και Χ. Καραμανωλάκη

Δ. Ρήγας

Πρόεδρος ΕΕΨΨ

Ευχαριστίες:

Θερμές ευχαριστίες στην Οργανωτική Επιτροπή και ιδιαιτέρως στους Χ. Καραμανωλάκη και Γρ. Μανιαδάκη για την ανεκτίμητη συνεισφορά τους στην οργάνωση αυτού του Συμποσίου, χωρίς την οποία η υλοποίηση του θα ήταν ανέφικτη.

Στον Τάκη Μαρλαντή για την γραμματειακή υποστήριξη.

Επίσης στους Γρ. Βασλαματζή, Χ. Καραμανωλάκη και Γρ. Μανιαδάκη για την συνεισφορά τους στην συγγραφή αυτού του κειμένου.